אור הצפון — כוחה של נקודה רוחנית

כוחה של נקודה רוחניתא. הרוחניות בין לצד הטוב ובין לצד הרע, אין מודדים אותה לפי הכמות. מעט מן הרוחניות לצד הטוב, לא רק בקום עשה אלא אפילו בשלילה, בשב ואל תעשה, בכוחה להביא לידי הקדושה הגדולה והעילאה ביותר ולהשלמת כל הבריאה. וכן להיפך. נקודה זעירה לצד הרע, אף ללא כל מעשה, עלולה להשחית את כל הבריאה ולהרוס את העולם.

ויום השבת יוכיח! ביום השבת שבו נשתלמה הבריאה, לא נוצרה שום בריאה חדשה, ולהיפך הופסקה הבריאה של מעשה בראשית והשתררה שביתה גמורה. ומתוך שביתה זו התחוללה הקדושה, שזוהי עצמיותו של השבת: מנוחה וקדושה, כדברי הכתובים: "וישבת מכל מלאכתו וכו' ויברך אלהים את יום השביעי ויקדש אותו כי בו שבת מכל מלאכתו" (בראשית ב); וכן "וינח ביום השביעי על כן ברך ה' את יום השבת ויקדשהו" (שמות כ). מתוך המנוחה והשביתה באה הקדושה.

חז"ל מספרים שאדם הראשון יציר כפיו של הקדוש ברוך הוא, לאחר שנכשל ועבר על מצות ה', הגיע לידי תשובה ביום השבת (ראה לעיל המאמרים על מנוחת השבת ועונג שבת) לפי שידע כלל על התשובה, משום שעל ידי השתוררות המנוחה עם כניסת השבת, השיג את קדושת היום ובא לידי תשובה שהתבטאה בסיגופים ותעניות במשך מאה ושלושים שנה עד שנעשה בשרו שרטון (עירובין יח). ואף כשבא להודות לה' על השגתו זו, לא נתן שבח והודאה לה' על התשובה, כי אם על השבת ואמר: "מזמור שיר ליום השבת", משום שמנוחת השבת היא שהביאה אותו לידי תשובה.

ואף לאחר שציוה ה' על שמירת השבת, לא ציוה להתקדש בו על ידי מעשי מצוות ופעולות מסוימות, כפי שהיה נראה לנו לכאורה, אלא נצטוינו בו על המנוחה בלבד; ועל ידי המנוחה, על ידי שלילת המעשה, עלינו לקדש את עצמנו ולהגיע לידי ההכרות הנשגבות והנעלות ביותר.

וכן מצינו שמשה רבינו בזמן שתיקן לבני ישראל בעוד היותם במצרים את יום השבת ליום המנוחה (ראה שמות רבה א על הפסוק וירא בסכלותם), לא ציוה להם לקיים איזו מצות או עבודה מיוחדת ביום זה כי אם לנוח בלבד באשר עצם המנוחה היא המביאה לידי התעלות וקדושה. ועוד שבני ישראל נצטוו על השבת במרה לפני קבלת התורה, ונמצא שהעליה על ידי השלילה קודמת לחיוב.

ומכאן אנו לומדים שהרוחניות לא נערכת לפי המעשה. כל נקודה דקה שבה אף באפס מעשה, יש לה ערך רב ובכוחה להביא את האדם לידי מדריגות רמות ונעלות.

וכמו שכל מעלה קטנה ברוחניות אף בדרך של שלילה, מעלה את האדם, כן להיפך, כל העדר קט ברוחניות, פוגם עולם מלא של חכמה וקדושה. וגם זה למדנו מאדם הראשון. חז"ל אומרים שהמלאכים ראו באדם הראשון כוחות רוחניים וחכמה כה נפלאה עד שטעו בו וחשבוהו לבורא (בראשית רבה כג), ומה עשה הקדוש ברוך הוא? הפיל עליו תרדימה, ומזה הכירו את טעותם שלא הוא הבורא, כי "לא ינום ולא יישן שומר ישראל" (תהלים קכא).

והנה ברור שלא היתה זו תרדמה ממש. חז"ל אומרים שחכמתו של אדם הראשון היתה מרובה משל המלאכים אף לאחר שהפיל עליו ה' תרדימה, שהרי כשחטא, שאלו מפני מה קנס מיתה על האדם ולא השיגו את חטאו. ואם לגבי המלאכים נאמר שאין שינה לפניהם, כל שכן שלא היתה אז שינה לפני אדם הראשון. אלא ודאי שלא היה זה אלא טשטוש קל בשכלו האלהי. ובכל זאת עמדו המלאכים מתוך טשטוש קל זה על טעותם והכירו שאינו בורא כי אם נברא. ועוד, שחז"ל אומרים על תרדימה זו: "תחילת מפלה שינה" (בראשית רבה יח), וכן אנו מברכים על השינה: "המפיל חבלי שינה", הרי שזוהי מפלה. ועוד, שהשיגה היא אחת מששים במיתה (ברכות נז), והיא מהפכת את כל עצמיותו של האדם, שהרי עצמיותו היא שהוא מושל על כל הברואים, כדכתיב "תמשיליהו במעשי ידיך כל שתה תחת רגליו" (תהלים ח); ואילו בשעה שהוא ישן, הכל מושלים בו אפילו הפחותים שבברואים, כגון זבובים ויתושים וכו'.

הרי שפגם קטן ברוחניות במובן השלילי, מפיל את האדם מאגרא רמא לבירא עמיקתא, ממדריגה שהוא נראה כבורא עד לידי מדריגה של נברא, ומבטלת את כל עצמיותו של האדם.

ומכאן אנו למדים קל וחומר. מה אם טשטוש קל כזה ברוחניות במובן השלילי ואצל אדם אחד בלבד, עושה רושם כל כך גדול וגורמת מפלה כזאת. על אחת כמה. פשעים כבדים ולא רק בשלילה כי אם בחיוב, ולא מאדם אחד כי אם מהמוני בני אדם, כמה חורבנות והרס מביאים לאדם ולעולם.

ומכאן גם נלמוד לצד השני, כמה עליה קלה ברוחניות מביאה ישועה לעולם וכמה היא מעלה את הבריאה. ולא פלא, איפוא. איך תבוא הגאולה לאחר הירידה האיומה בעולם שחז"ל מתארים בעקבתא דמשיחא, כי לעומת זה, כל נקודה קטנה בהתעלות רוחנית אף של אדם יחיד, מקיימת את העולם, מצמיחה תשועה גדולה ומביאה לידי ימות המשיח.

ב. את היסוד הזה אנו מוצאים גם לגבי רבי עקיבא. חז"ל מספרים שעד גיל ארבעים היה עם הארץ גמור ושנא תלמידי חכמים, עד שאמר על עצמו: "כשהייתי עם הארץ אמרתי מי יתן לי תלמיד חכם ואנשכנו כחמור" (פסחים מט). ואף לאחר שהתחיל ללמוד, נכשל במעשיו אף באלה שהתכוון לשם שמים - בחמורי חמורות של שפיכת דמים, כפי שמספר רבי עקיבא בעצמו: "אמר רבי עקיבא כך היה תחילת תשמישי לפני חכמים. פעם אחת הייתי מהלך בדרך ומצאתי מת מצוה ונטפלתי בו בד' מילין, שהבאתיו למקום בית הקברות וקברתיו. וכשבאתי והרציתי דברים אלה לפני רבי אליעזר ורבי יהושע, אמרו לי, כל פסיעה ופסיעה שפסעת מעלה עליך כאילו היית שופך דמים". ורבי עקיבא לומד מזה קל וחומר: "ומה שבשעה שנתכוונתי לזכות, נתחייבתי כרשע; בשעה שלא נתכוונתי, על אחת כמה וכמה" (מסכת דרך ארץ זוטא ח).

ומה גרם לרבי עקיבא שהשתנה פתאום וגדל לחכם הדורות? שנינו (אבות דרבי נתן ו): "מה היה תחילתו של רבי עקיבא? אמרו, בן ארבעים שנה היה ולא שנה כלום. פעם אחת היה עומד על פי הבאר, אמר: מי חקק אבן זו? אמרו לו: המים שתמיד נופלים עליו בכל יום. אמרו לו: עקיבא! אי אתה קורא, 'אבנים שחקו מים'? מיד היה רבי עקיבא דן קל וחומר בעצמו, מה רך פסל את הקשה, דברי תורה שקשים כברזל - על אחת כמה וכמה שיחקקו את לבי שהוא בשר ודם. מיד חזר ללמוד תורה".

ולכאורה מה ראה כאן רבי עקיבא, שכל כך התעורר מזה וחולל מהפיכה בנפשו? רבי עקיבא הכיר מה רב ערכה של כל טיפה קטנה רכה שברכות, שאף כשאינה נראית ואינה ניכרת כלל, בכוחה לחקוק ולשחק אבנים גדולות וקשות. ומזה למד כקל וחומר, כמה גדול כוחה של כל נקודה קלה ברוחניות ואיזה רושם עז היא עלולה לפעול בפנימיותו של האדם, למרות שאינה ניכרת ונראית לעין.

ואמנם מה גרמה תזוזה רוחנית זו ומה היה סופו של רבי עקיבא? הוא יצא משפלות ומאפילה לאור גדול, לאור החיים הרוחניים הנצחיים. הוא עקר את טבעו הקשה של שבאה עזה לתורה ולומדיה, שהיה מושרש בו מזה ארבעים שנה, והתמסר בכל בפשו ומאודו ללימוד התורה, עד ששמו הלך מסוף העולם ועד סופו, והגיע למדריגה עליונה כזו שמשה רבינו מקבל התורה מפי הגבורה לא הבין את תורתו. והרי מה שאמרו חז"ל על רבי עקיבא: "בשעה שעלה משה למרום, מצאו להקדוש ברוך הוא שיושב וקושר כתרים לאותיות. אמר לפניו: רבונו של עולם! מי מעכב על ידך (מה שכתבת, שאתה צריך להוסיף עוד עליהם כתרים, רש"י)? אמרו לו: אדם אחד יש שעתיד להיות בסוף כמה דורות ועקיבא בן יוסף שמו, שעתיד לדרוש על כל קוץ וקוץ תילין תילין של הלכות. אמר לפניו: רבונו של עולם! הראהו לי. אמר לו, חזור לאחוריך. הלך וישב בסוף שמונה שורות ולא היה יודע מה הן אומרים. תשש כוחו. כיון שהגיע לדבר (שצריך טעם, רש"י), אמרו לו תלמידיו, רבי! מניין לך? אמר להם, הלכה למשה מסיני. נתישבה דעתו (של משה, רש"י). חזר לפני הקדוש ברוך הוא, אמר לפניו: רבונו של עולם! יש לך אדם כזה ואתה נותן תורה על ידי וכו'" (מנחות כט:).

ולא עוד אלא שאהבתו העצומה של רבי עקיבא לה' הגיעה לממדים כאלה, שהשתוקק למסור נפשו על קדושתו ואמר: "כל ימי הייתי מצטער על פסוק 'בכל נפשך' - אפילו נוטל את נשמתך, אמרתי מתי יבוא לידי ואקיימנו". ולבסוף כשזכה לכך וסרקו בשרו במסרקות של ברזל, לא הרגיש כלל ביסוריו וקיבל בשעה זו עול מלכות שמים תוך אהבה ושמחה "והיה מאריך באחד עד שיצאה נשמתו באחד" (ברכות סא).

הרי כמה פעל על נפשו של רבי עקיבא הרושם הרוחני הקל שהתעורר בו מהסתכלותו בטפטוף המים, ולאיזה גבהות עילאה הביאה אותו התבוננות מעטה זו. ולפי זה יתכן שגם בדורותינו, בדורות של בורים ועמי הארץ, עלולים רשמים רוחביים מסוימים לחולל מהפיכה בלבות בני האדם ולהעלותם למדריגות עליונות, והכל יכירו בגדולתו וגבורתו של ה' ויקבלו עליהם את עול מלכותו ומלאה הארץ דעה והיה ה' למלך על כל הארץ.